

Oosterpoort & Oosterparkwijk in Groningen

Twee wijken, twee volkswijken?
Dat is de vraag.

De oudste, Oosterpoort, ligt in het zuiden van het centrum, de andere, de Oosterparkwijk, in het oosten.

Oosterpoort staat nu bekend als een studentenwijk, terwijl de Oosterparkwijk nog steeds een volkswijk genoemd wordt. Dat is wel een beetje vreemd, omdat Oosterpoort al een volksbuurt was nog voordat de Oosterparkwijk als arbeiderswijk op de tekentafels lag. Hoe is dat zo gekomen?

Oosterpoort studentenwijk

Als je nu door Oosterpoort loopt zie je overal stoelen voor de deur staan en veel fietsen. Dat suggereert een sfeer van saamhorigheid, vroeger een vanzelfsprekendheid door de vele krappe woningen. Nu wonen er veel studenten die met mooi weer voor de deur zitten.

Die zullen beamen dat Oosterpoort nog steeds een dorpskarakter heeft, hoe dicht het ook tegen het stadscentrum aan ligt. Daar zullen de vele kleine huisjes, de geïsoleerde ligging tussen het spoor, de autoweg en enkele waterwegen ook een rol in spelen.

1920 Oliemulderstraat (foto: Poortershoes) en studenten in 2023.

In de 19^e eeuw was Oosterpoort eigenlijk al een dorp op zichzelf. Maar ook een betrekkelijk grote volksbuurt, zeker in vergelijking met de verschillende kleine volksbuurten binnen de vestingwerken. De eerste buiten de vesting bovendien, achter de Oosterpoort, destijds een stadspoort waar de buurt naar vernoemd is. Hier vestigden zich hoveniers, scheepsjagers, schippers, timmerlui, veeboeren en arbeiders. Oosterpoort was ook een nogal gemengde wijk waar arm en rijk min of meer door elkaar woonde. Met de komst van de Veemarkt in 1892 steeg het volksbuurtgehalte. Bij het vertrek van de Veemarkt in 1969 verdween dat weer. Niet alleen bij de Veemarkt maar in heel Oosterpoort vanwege de stadsvernieuwing.

1946 volksbuurt achter de Veemarkt (foto: Poortershoes).

Je kunt ook zeggen dat Oosterpoort pech had met die ligging bij het stadscentrum. Net zoals menig andere Nederlandse volksbuurt bij het centrum, kreeg ook Oosterpoort te maken met naoorlogse 'cityvorming'. Dit is geen natuurverschijnsel maar gemeentelijk beleid dat uitging van sloop van volksbuurten ten behoeve van nieuwe kantoren, winkels en voorzieningen. In het ontwerp structuurplan van 1969 kreeg de kop van Oosterpoort de bestemming 'cityvoorzieningen' (zie plattegrond). Dat deel van de buurt zou gesloopt worden. De bewoners van Oosterpoort kwamen hiertegen echter in opstand. Dit had het stadsbestuur nog nooit meegemaakt. Hun protest viel samen met nieuwe gemeenteraadsverkiezingen waaruit een links bestuur voortkwam. De nieuwe wethouder Max van den Berg gooide het roer onmiddellijk om en zorgde voor inspraak van de bevolking. Hij ging zelfs de buurt in om daar regelmatig te vergaderen. De geplande sloop van het hele gebied legde hij terzijde, maar van een klein gedeelte niet. Het nieuwe Cultuurcentrum zou en moest hier namelijk komen. Dit project zat al langer in de pijlpijn omdat de bestaande schouwburg en Harmonie niet in die specifieke culturele behoefte voorzagen.

Affiche (Poortershoes).

1973 wijkraadvergadering met wethouder Max van den Berg met pijp (foto: Groninger Archieven).

Het toeval wilde dat de Veemarkt – waar dit Cultuurcentrum gedacht was – in die tijd veel verkeershinder veroorzaakte en bovendien qua hygiëne niet meer paste bij een moderniserende stad. Zodra de Veemarkt in 1969 vertrok startte spoedig de bouw van Cultureel Centrum d'Oosterpoort – De Oosterpoort genoemd. De sloop van het naastgelegen volksbuurtje werd en passant meegenomen. De rest van het oorspronkelijk te slopen gebied werd gerenoveerd. Met name de sloop van het betreffende volksbuurtje had grote gevolgen voor de sjuouwers en dagloners die daar woonden. Zij zaten plots zonder werk en ook zonder woning.

1925-1930 Veemarkt (foto: Groninger Archieven) en De Oosterpoort in 2023.

Er kwamen weliswaar nieuwe sociale woningen voor in de plaats, maar een volksbuurt werd het niet meer. De hele Oosterpoort bevond zich toen in een spiraal van stadsvernieuwing, met mondige bewoners die niet meer over zich heen lieten lopen. Woningen werden opgeknapt, her en der gesloopt voor nieuwe sociale woningen en ook koopwoningen kwamen er. Heel Oosterpoort begon er beter uit te zien, met behoud van zijn intieme dorpse karakter.

2023 sociale woningen op de plek van het voormalige volksbuurtje.

Eigenlijk startte dat proces al voor het vertrek van de Veemarkt. In 1960 vertrokken jonge gezinnen uit Oosterpoort naar nieuwbouwwijken elders, simpelweg omdat er toen veel nieuwe, ruime sociale woningen beschikbaar kwamen. In tien jaar tijd nam het aantal kinderen in Oosterpoort daardoor drastisch af en verdubbelde het aantal jongeren tussen 15 en 25 jaar, vooral studenten die voor weinig geld in een slecht onderhouden pand terecht konden. Het merendeel van de huizen was toen nog in particuliere handen.

2023 Niet alle gezinnen zijn verdwenen.

Oosterpoort veranderde zodoende van een slecht onderhouden wijk, met her en der stukken die aan een volksbuurt doen denken, naar een hippe woonwijk met uit de pan rijzende huizenprijzen.

Van oudsher woonden hier arm en rijk door elkaar in een mengelmooie van krotten, herenhuizen, sociale huurwoningen en particuliere huizen. Deze variatie aan huizen is nog steeds groot, maar de variatie aan bewoners lijkt steeds kleiner te worden.

Van oudsher, arm en rijk door elkaar...

Een historisch buitenbeentje is het Zuiderpark (naast cultureel centrum De Oosterpoort), waar op het einde van de 19^e eeuw villa's voor de zeer rijken verrezen. Maar ook zij vertrokken naar andere woonwijken, met als gevolg dat in die riante villa's nu kantoren en onderwijsinstellingen zitten.

Villapark Zuiderpark, nu kantoren en onderwijs.

Door het vertrek van de Veemarkt in 1969, met in het kielzog arme bewoners en kinderrijke gezinnen, daalde het aantal inwoners van 15.000 in 1950 tot 5.000 in 1980. Tevens verloor de Oosterweg zijn functie als aan- en afvoerweg voor de Veemarkt en het stadscentrum. Veel winkels sloten hun deuren.

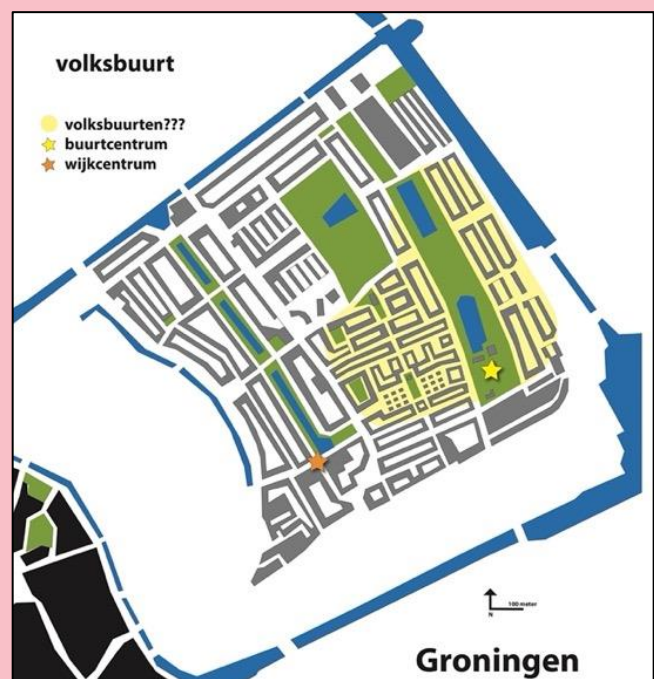
1910 Oosterweg (Foto: Groninger Archieven) en nu vanaf dezelfde plek in 2023.

Oosterpoort is nu een stadswijk waar veel studenten in een dorpsachtige sfeer wonen.

Oosterparkwijk 'arbeidersparadijs'

Wie nu door de Oosterparkwijk loopt merkt direct dat het een ander soort wijk is dan Oosterpoort. Minder historisch gegroeid, minder compact en rommelig, meer planmatig geordend met veel meer openbaar groen. En toch tref je ook hier buurten aan met een dorpsachtig karakter, misschien wel volksbuurten. Dat geldt tenminste voor een deel van de Oosterparkwijk waar het opleidingsniveau lager ligt dan in de studentenwijk Oosterpoort en ook lager dan het stedelijk gemiddelde (zie het gele gebied op onderstaande plattegrond). Voor wat betreft het gemiddelde inkomen, dat iets lager ligt dan het Gronings gemiddelde, verschillen de Oosterparkwijk en Oosterpoort overigens niet veel. Dat komt door de vele studenten in de Oosterpoort die (nog) geen hoog inkomen hebben.

Wat ook meespeelt bij de vraag in hoeverre de Oosterparkwijk nog een volkswijk is, is de sloop van de oude volksbuurt het Rode Dorp, de verkoop van sociale huurwoningen en de vele nieuwbouwwoningen ter plekke van het voormalige voetbalstadion van FC Groningen. Die hebben allemaal invloed op de algemene verhouding tussen arm en rijk. Desalniettemin zou de hele Oosterparkwijk nog altijd een volkswijk zijn, voortkomend uit het verleden. Hoe zit dat?

Net zoals Oosterpoort ligt ook de Oosterparkwijk betrekkelijk geïsoleerd. Tussen deze woonwijk en het centrum ligt een gigantisch ziekenhuis, waardoor de Oosterparkwijk als het ware buiten de stad kwam te liggen, als een soort dorp. In werkelijkheid is het in 1928 echter als een ‘arbeidersparadijs’ ontworpen. Het was nooit als volksbuurt bedoeld en toch werd het dat.

De hieronder beschreven ontwikkelingen die voorafgaan aan de realisatie van het arbeidersparadijs zijn daar debet aan.

Het begon in 1915 toen midden in de weilanden, een ‘verzorgingsgesticht’ voor de opvang van heel arme, ernstig zieken en gebrekkigen uit de volksbuurten van het centrum, het Treslinghuis, verrees. Drie jaar later kreeg dat gezelschap van ongeveer 100 noodwoningen en semipermanente woningen, ook voor de allerarmsten. Dit inmiddels gesloopte Rode Dorp kreeg zijn naam niet door socialistische sympathieën, maar door de rode kleur van de bakstenen en dakpannen.

Met name deze twee projecten, het Treslinghuis en het Rode Dorp, droegen bij aan het volksbuurtkarakter van het nog te bouwen ‘arbeidersparadijs’ van het uitbreidingsplan uit 1928, toen Plan Oost geheten. Alle nieuwe woonwijken zouden moeten bijdragen aan dit ideaalbeeld.

1919 Rode Dorp links en Treslinghuis rechts (foto: Groninger Archieven).

1968 Treslinghuis (foto: Groninger Archieven).

2023 Integraal Kindcentrum.

Maar voor het zover was, verrees in 1919 een tuindorp met 176 woningen in vier onder één kap ‘boerderijtjes’, het zogenaamde Blauwe Dorp, vlakbij het in 1900 gestichte slachthuis. Die naam kreeg het vanwege de afwezigheid van een café of slijterij. De gemeente vond alcohol drinken ongewenst (denk aan vereniging De Blauwe Knoop). Vaak wordt beweerd dat dit buurtje bedoeld was voor de allerarmsten, maar in werkelijkheid woonden er verschillende beroepsgroepen die de huur goed konden betalen. Dit buurtje is niet - zoals het Rode Dorp - afgebroken, maar gerenoveerd.

Het gerenoveerde Blauwe Dorp in 2023.

iets later, in 1922, bouwde de socialistische arbeiderscorporatie de Gorechtwijk, tussen het ziekenhuis en het nieuwe uitbreidingsplan waar het arbeidersparadijs zou gloriëren. Eigenlijk kun je de Gorechtwijk als voorbeeldwijk zien van het nog te bouwen arbeidersparadijs. Hier werd overduidelijk niet voor de allerarmsten gekozen. Inmiddels zijn de meeste woningen van de Gorechtwijk aan particulieren verkocht. De populaire Amsterdamse School architectuur van deze buurt heeft daar ongetwijfeld aan bijgedragen.

Bert Middel, die in de jaren vijftig in de Oosterparkwijk opgroeide, vertelt in zijn autobiografische boek smeugig over de netheid van de arbeiders uit de Gorechtbuurt, het Witte Dorp en het Blauwe Dorp versus de stengeur van de armen uit het Rode Dorp, alsmede over het verenigingsleven en de sociale controle, het geroddel en de saamhorigheid. Alle gradaties van zeer arm tot bemiddelde arbeiders passeren in dit boek de revue.

Het socialistische 'arbeidersparadijs' de Gorechtbuurt in 2023.

En net voor de vaststelling van het uitbreidingsplan uit 1928 bouwde de gemeente, die toen zelf een woningbouwvereniging had, ten noorden en zuiden van het Blauwe Dorp ruim 700 arbeiderswoningen. De noordelijke buurt werd het Witte Dorp genoemd. Ook dit diende tot voorbeeld van het arbeidersparadijs. Een paradijs met een rijk verenigingsleven, veel speelplaatsen, scholen, voorzieningen, saamhorigheid en geroddel.

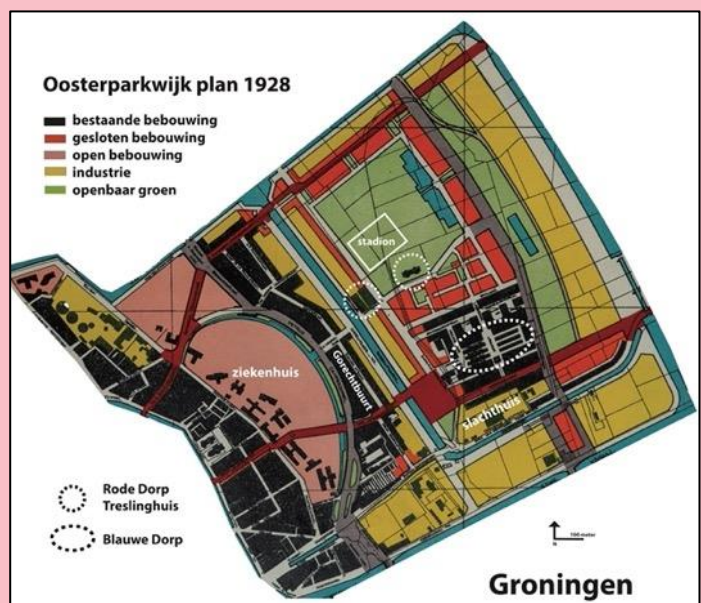

Impressies uit het Witte Dorp in 2023.

Vervolgens moest de rest van het uitbreidingsplan nog gebouwd worden.

In dit uitbreidingsplan ligt een groot park in het midden, het Oosterpark, waar van 1933-2005 GVAV en later FC Groningen voetbalden in een bescheiden stadion.

Dit heeft veel betekend voor de saamhorigheid en het volksbuurtkarakter van de Oosterparkwijk. Voor zolang het duurde, want waar vroeger supporters van heel Groningen een spontane band smeedde met de volksbuurtbewoners, wonen nu nieuwe bewoners met geheel eigen opvattingen over saamhorigheid.

1952 voetbalstadion (foto: Groninger Stadsarchieven)

Ook het eerste buurthuis van Groningen – van heel Nederland wordt zelfs gezegd - uit 1937 droeg bij aan de saamhorigheid. Het was niet alleen bedoeld om er te kaarten of een borrel te drinken, maar ook om de was te doen, jezelf te wassen, toneel te spelen, een boek te lenen of een vak te leren. Volksverheffing stond centraal, dat hoort nu eenmaal bij een arbeidersparadijs.

Vanwege exploitatietekorten en dalend gebruik van badhuis en waslokaal - eigen douche en wasmachine waren inmiddels ingeburgerd - besloot de gemeente in 1985 het buurthuis te laten afbreken. Het voornoemde Treslinghuis functioneerde daarna even als buurthuis, totdat ook dat in 2018 werd afgebroken.

1953 Voormalig buurthuis met waslokaal aan Linnaeusplein (foto: Groninger Stadsarchieven).

Daarna kwam er een nieuw wijkcentrum in twee oude scholen waar allerlei activiteiten plaatsvinden; van nabuurschap, educatie en vermaak tot werkervaring. Met name die werkervaringsprojecten bleken, na de rellen van 1997, hoognodig te zijn.

Oosterpoort en Oosterparkwijk

Hoe belangrijk een buurt- of wijkhuis voor de saamhorigheid kan zijn, zie je ook in Oosterpoort tijdens de hoogtijdagen van het protest in 1975, toen er dringend behoefte was aan een ontmoetings- en vergaderruimte. De Polderij heette het eerste buurthuis dat in 1990 een voormalige schippersschool betrok en sindsdien Poortershoes heet. Hier is tegenwoordig veel aandacht voor nabuurschap, educatie en vermaak, maar 'werkervaring' zoals in de Oosterparkwijk ontbreekt in dit rijtje. Kennelijk spelen werkloosheid en sociale misère hier in Oosterpoort geen grote rol.

Wijkcentrum Oosterparkwijk.

Buurtcentrum Poortershoes in Oosterpoortbuurt.

De rellen van 30 december 1997 in de Oosterparkwijk staan daarentegen bij menigeen nog in het geheugen gegrift. Een groep ontevreden jongeren gooide ramen in, zaagde bomen om en stichtte brand. Volwassen buurtbewoners grepen niet in en de politie ook niet. De Oosterparkwijk stond toen bekend als probleemwijk – vaak synoniem voor volksbuurt - met veel werkloze jongeren die van voetbal houden. Het stadion van FC Groningen, dat midden in hun wijk stond, trok veel voetbalvandalen. Dit heeft - al dan niet doorslaggevend - meegespeeld in de beslissing van het gemeentebestuur om het nieuwe grote voetbalstadion aan de rand van de stad te bouwen.

Hiermee lijkt het volksbuurtgehalte van de Oosterparkwijk af te kalven terwijl Oosterpoort dat al kwijt was.

Bronnen:

Gemeente Groningen: geconsolideerd Bestemmingsplan Oosterpoort (2013).

Gemeente Groningen: geconsolideerd bestemmingsplan Oosterparkwijk (2012).

L. Hacquebord, R. Overbeek: Wijkbeschrijvingen Oosterpoort en Oosterparkwijk.

Beno Hofman: De Groninger Oosterparkwijk (1998).

Gemeente Groningen: Op weg naar een bruisend hart in de Oosterparkwijk (2018).

Bert Middel: Stegengeur, leven in een volksbuurt (2020).

Gerard Offermans: De Oosterpoort (1987).

Poortershoes: Activiteiten Oosterpoortwijk 2023-2024.